

ГЛАГОЛИ СА ПРЕФИКСОМ *ПРО-* У СРПСКОМ И ЊИХОВИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се бавимо анализом глагола са префиксом *про-* у српском и њихових преводних еквивалената у енглеском језику. Основни циљеви контрастивног истраживања јесу да испитамо утицај префиксације на промене у глаголском виду (аспекту) и типу глаголске ситуације (акционсарту) и установимо преводне еквиваленте у зависности од значења изведених глагола, као и граматичког и лексичког маркирања ових категорија. Анализа заснована на квантитативној и квалитативној методи потврђује да се префиксацијом маркира перфективни вид и тип глаголске ситуације мења из активности у остварења или достигнућа, а да се накнадном суфиксацијом додаје обележје секундарне имперфективности. Различите синтаксичке конструкције, фразни глаголи и глаголске лексеме користе се као еквиваленти при превођењу реченичних контекстуализација ових глагола. Посебно се издвајају они који су полисемични и који граде конструкције директивног кретања са појединим предлошко-падежним елементима у српском. Испитује се веза између секундарне имперфективности, теличних партикула и историјског презента у превођењу. Резултати истраживања додатно потврђују да постоји комплексна мрежа односа између аспекта и акционсарта у двама језичким системима.

Кључне речи: префиксација, глаголски вид, акционсарт, српски, енглески, транслатологија

1. Уводне напомене

Како је у теорији превођења и контрастивној лингвистици уопште сврха поређења утврђивање експлицитних сличности и разлика између изворног и циљног језика (ЂОРЂЕВИЋ 2004: 3), у овом раду бавимо се анализом глагола са префиксом *про-* у српском и њихових преводних еквивалената у енглеском. Основни циљеви истраживања јесу: (а) да проверимо раније постављене хипотезе о утицају префиксације на промене у ас-

¹ milica.bacic@filum.kg.ac.rs

пектуалности (глаголском виду) и типу глаголске ситуације (акционсарту, енгл. *Aktionsart*) основних глагола и (б) да установимо енглеске еквиваленте и изнађемо обрасце и одступања у преводилачкој пракси у зависности од значења изведених глагола, као и лексичког и граматичког маркирања датих категорија у двама језицима. Смер контрастирања је од српског ка енглеском, а поступак интегрише квантитативни и квалитативни метод. У сврху истраживања, састављен је корпус од укупно 64 реченице, од којих половина садржи глаголе са поменутиим префиксом и ексцерпирана је из романа *Руски прозор* аутора Драгана Великића, а остатак чине кореспондентни примери из превода *The Russian Window* Рендала А. Мејдора. У оригиналу је забележен велики број реченица са датим глаголима, али су ове изабране јер су репрезентативне да би се извршило поређење у складу са изложеним циљевима. У студији полазимо од релевантних теоријских поставки, а потом у анализи контрастирамо реченичне парове како бисмо дошли до закључака о виду и акционсарту глагола са префиксом *про-* и категоријама изнађених преводних еквивалената.

2. Теоријска разматрања глаголског вида и типа глаголске ситуације

О сложености појмова глаголског вида и типа глаголске ситуације писано је често у англистичкој и србистичкој литератури, а неретко у вези са категоријом глаголског времена (в. ГРИЦКАТ 1966; КОМРИ 1976; РИЂАНОВИЋ 1976; БАХ 1982, 1997; ХОПЕР 1982; ДАЛ 1985; БИНИК 1991; ЛЕВИН 1993; НОВАКОВ 2005, 2016; МИЛИВОЈЕВИЋ 2007; ПОПОВИЋ 2007; МРАЗОВИЋ, ВУКАДИНОВИЋ 2009; СИМИЋ 2016). Према Комрију (1976: 3-4), граматичка категорија глаголског вида може се дефинисати као начин посматрања унутрашње временске структуре одређене ситуације. У традиционалним лингвистичким проучавањима издвајају се свршени (перфективни) вид, где се ситуација сагледава као целина, и несвршени (имперфективни) вид, где се наглашавају унутрашњи сегменти ситуације као структуре. У развијеном аспекатском систему српског језика разлика између перфективних и имперфективних глагола са истом основом одређена је деривационом морфологијом, а првенствено префиксацијом.² Глаголи који имају само префиксе по правилу су перфективни, те је нпр. у пару *читати - прочитати* први члан свршен а други несвршен.³

² Иако се глаголски вид обично посматра као бинарна опозиција, у српском језику издвајају се и двовидски глаголи који испољавају своју свршену или несвршену природу само у језичком контексту (МРАЗОВИЋ, ВУКАДИНОВИЋ 2009: 80-84).

³ Изузетак су поједини префикси, попут *дис-*, и имперфективни префиксирани глаголи настали накнадном или секундарном имперфектизацијом (МРАЗОВИЋ,

Са друге стране, тип глаголске ситуације је лексичка категорија која је обухваћена инхерентним значењским одредницама глагола (МИЛИВОЈЕВИЋ 2007: 398). Акционсарт се, како Новаков (2005: 26) наводи, односи на начин реализације ситуације, њену природу и објективне карактеристике и може се одредити на основу само три дистинктивна обележја: (а) +/-*стативност*, (б) +/-*трајање* и (в) +/-*циљ* (*теличност*). Различите комбинације датих обележја карактеришу пет различитих типова глаголске ситуације. У овом истраживању примењена је добро позната класификација З. Вендлера (1967: 102-104) на активности (-*стативност*, +*трајање*, -*циљ*), стања (+*стативност*, +*трајање*, -*циљ*), остварења (-*стативност*, +*трајање*, +*циљ*) и достигнућа (-*стативност*, -*трајање*, +*циљ*), с тим што је допуњена класом семелфактивних глагола (-*стативност*, -*трајање*, -*циљ*) на основу каснијих подела (ГЛОЂОВИЋ 2016: 327). Глаголске лексеме могу имати додатна семантичка обележја, као што су *итеративност* или *сативност*, али су она секундарна у односу на дистинктивна обележја чије присуство или одсуство условљава одговарајуће синтаксичко-семантичко понашање глагола. Зато је акционсарт проверљив одређеним тестовима који су у складу са унутарјезичком логиком, те ћемо их касније применити у анализи.⁴

Осим што има граматичку функцију у маркирању свршеног вида, префиксација има улогу и на лексичком плану зато што утиче на промену трију обележја, а најчешће *циља* (НОВАКОВ 2005: 85). Двострука функција глаголских префикса у измени глаголског вида и акционсарта може се уочити у разликама између *читати* и изведеног *прочитати*. Наиме, префикс *про-* уводи обележје +*циљ* и означава потпуно извршење радње читања, те *прочитати* спада у завршно-свршене глаголе као подтип шире класе свршених. У погледу акционсарта основни глагол је активност зато што ситуација траје одређено време, подразумева развојни процес и нема посебан сегмент који означава крај или циљ, док је изведени остварење и има завршни сегмент којим се она природно окончава.

Овај глаголски пар такође показује да се од просте основе са примарним значењем изводи нова лексема са модификованим значењем. Префиксација може довести до бројних, већих или мањих, промена у глаголској семантици, што утиче и на тип ситуације. Међутим, како се глаголска семантика и акционсарт не могу изједначити, значењску везу између префикса и основне лексеме у овоме раду посматрамо као про-

⁴ Вендлер (1967) је искористио релативно једноставне синтаксичке тестове да на основу дистрибуције трију обележја објасни разлику између датих типова глаголске ситуације. Пошто су првобитни тестови на енглеском, у овом раду примењујемо их на реченице на српском језику у донекле модификованом облику (НОВАКОВ 2005: 27).

пратно својство и узимамо је у обзир онда када је везана за поједине типове ситуације, као и приликом разматрања преводних еквивалената.⁵

Дакле, у српском језику категорије глаголског вида и типа глаголске ситуације маркирају се већ на нивоу лексикона. У енглеском језику, пак, глаголи добијају одредницу перфективност/имперфективност⁶ и дистинктивна обележја којима се одређује акционсарт тек на синтаксичком плану (у глаголској фрази) и у одговарајућем контексту (НОВАКОВ 2005: 61, 87). Због тога су семантичке и морфосинтаксичке разлике међу глаголским лексемама у двама језицима неминовне, те ћемо у овој студији испитати њихов утицај на успостављање преводне еквиваленције. Са друге стране, самим тим што се две категорије и различити начини на које се оне реализују у системима српског и енглеског могу формално и на основу заједничких обележја проучавати, то даје ваљани методолошки оквир за поређење датих глагола и глаголских конструкција, учачавање образаца и релевантних одступања и, коначно, формулисање општих лингвистичких закључака.

Опис карактеристика и видских импликација префикса *про-* у творбе-ној литератури на српском и хрватском језику релативно је усаглашен, иако поједини аутори различито именују његова (под)значења. Грицкат (1966: 205–206) наводи да се семантика овог префикса своди на основно значење 'продирање кроз нешто', али да се при перфектизацији развијају аналогна (под)значења: (а) 'увећање једне димензије у предмету', (б) 'пробијање из унутрашњости ка површини', (в) 'протурање нечега према унутрашњости', (г) 'провлачење, провођење', и пренесена значења: (а) 'продирање кроз нешто духовним процесом, разумевањем и сл.' и (б) 'продирање кроз некога, прожимање његово неким поступком, процесом'. Поред тога, *про-* карактерише сама функција граматичке перфектизације, и то у случајевима где је значењска везаност префикса и основног глагола једино секундарна. У студијама новијег датума његова значења су нешто другачије груписана, те тако Бабић (2002: 548) и Клајн (2002: 275–277) издвајају следећа: (а) основно просторно значење 'пролазак кроз нешто или поред нечега', (б) ингресивно значење 'почетак радње', (в) континуално значење 'вршење радње за извесно краће време или у малој мери', (г) 'потпуно, исцрпно вршење радње' и

⁵ Семантичке промене узроковане префиксацијом и секундарном имперфектизацијом (као нпр. у *говорити* – *проговорити* – *проговарати*) и разлике између значења првог, другог и трећег члана које тако настају додатно усложњавају питање префиксације као основног средства граматичке или 'чисте' перфектизације (в. детаљније у ГРИЦКАТ 1966).

⁶ У англистичкој литератури се посебно разматрају дихотомије попут прогресивност/непрогресивност и трајност/тренутност, али како то излази из оквира нашег истраживања посматрамо их под горенаведеном, терминолошки обухватнијом видском опозицијом, што је у складу са Комријевим запажањима (1976: 25).

(д) 'свршена радња'.⁷ Мразовић и Вукадиновић (2009: 97) се готово у потпуности слажу са њима, с тим што број значења ограничавају на четири: (а) просторно, (б) ингресивно/инхоативно, (в) делимитативно и (г) финитивно. Пошто се у овом истраживању усредсређујемо на акционсарт, а не на целокупну глаголску семантику, применићемо поделу на три уоштена значења коју Новаков (2005: 78) предлаже: (а) 'делимична захваћеност ситуацијом са додатном импликацијом *до извесне мере, извесно време, краће време, мало*', (б) 'почетак или настанак неке ситуације' и (в) 'потпуна реализација тренутне ситуације или ситуације која има одређено трајање'.

3. Резултати истраживања и дискусија

3.1. Утицај префикса *про-* на глаголски вид и акционсарт

Анализом српских реченица и провером типа глаголске ситуације синтаксичким тестовима утврђено је да око 82% основних глагола на које се додаје префикс *про-* спада у активности, а око 18% у достигнућа. Префиксацијом први постају перфективни и мењају тип ситуације у остварења или достигнућа готово подједнако, док други не показују никакву промену. У корпусу нису забележени примери стања и семелфактивних глагола. Процентуална дистрибуција донекле одступа од резултата до којих долази Новаков (2005: 78), наводећи да је већина основних глагола активност (99%), а само неколико стања и достигнућа, али су уочене промене у акционсарту након префиксације потврђене и у нашем истраживању. Илуструјемо примерима (1)–(3):

(1) Сећам се како би после представе костими остајали на вешалицама да се *проветре*, [...]. (РП, 111)

- а. Костими су се ветрили неколико сати.
- б. ?Костими су се ветрили за неколико сати.
- в. Костими су се проветрили за неколико сати.
- г. *Костими су се проветрили неколико сати.

(2) *Пробудио* сам се рано, и не палећи светло, нечујно изашао из собе. (РП, 35–36)

- а. Буддио сам се неколико сати.
- б. *Буддио сам се за неколико сати.
- в. Пробудио сам се за неколико сати.
- г. *Пробудио сам се неколико сати.

⁷ Клајн (2002: 277) истиче да постоје значења овог префикса која излазе из оквира наведених категорија, што нам говори да је неопходан потпунији опис његове семантичке схеме и уопште лингвистичког понашања у систему српског језика.

(3) У једној од хотелских књига за годину 1949. *пронашли* смо његово име, [...]. (РП, 38)

- а. Нашли/Пронашли смо његово име за пет минута.
- б. *Нашли/Пронашли смо његово име пет минута.
- в. Чим неко почне процес налажења/проналажења (нечега), он је већ нашао/пронашао (нешто).

У (1) активност *ветрити се* мења се у остварење *проветрити се* које траје извесно време и има завршни сегмент (циљ), што показују тестови у 1(а–г). Реченице 1(а) и 1(в) су исправне зато што оба глагола имају обележје *+трајање*. Реченица 1(б) је означена знаком питања јер је могућа, али само у интерпретацији да прилошка одредба *за неколико сати* означава време које је протекло пре почетка активности. Са друге стране, 1(г) је неприхватљива зато што остварење има обележје *+циљ* те се не може слагати са прилошком одредбом. Поред *проветрити се*, у корпусу су забележени и други глаголи у којима се иста модификација дешава (нпр. *прочитати*, *проживети* и *пропутовати*).

У примеру (2) уочава се прелазак активности *будити се* у достигнуће *пробудити се*, односно изведеним глаголом означава се тренутна ситуација која се завршава одмах по започињању. Синтаксички тестови показују да су реченице 2(а) и 2(в) прихватљиве јер одредба *за Х времена* код достигнућа означава период пре почетка реализације ситуације, док су 2(б) и 2(г) граматички и семантички неисправне. Међу глаголима који подлежу оваквим променама су и *прогледати*, *провирити*, *прогутати* и слични.

Пример (3) показује да се сва дистинктивна обележја достигнућа у глаголу *наћи* задржавају по додавању префикса *про-*. Тестовима у 3(а–б) утврђујемо да се основна и изведена лексема исто понашају на синтаксичком плану, те могу имати прилошку одредбу *за Х времена*, али не и *Х времена* због компоненте *+циљ*. То потврђује и структура у 3(в), која такође служи да се провери акционсарт ових глагола. Исти тестови се могу применити и на изведенице као што су *протурити*, *пропасти* и *пропустити* да би се доказао њихов статус достигнућа без промена.

Међутим, када разматрамо утицај префиксације на глаголски вид и тип глаголске ситуације у српском језику неминовно се намеће и питање суфиксације, за коју се најчешће истиче да има обрнуту функцију (НО-ВАКОВ 2005: 64–65). Илуструјемо примером (4):

(4) Бруно Ћути, [...], дуго *проучава* фотографију, а онда мајсторски, [...], утискује жељени израз. (РП, 251)

- а. Колико дуго је он проучавао фотографију?
- б. За колико дуго је он проучавао фотографију?

- в. Он је проучавао фотографију пет минута.
- г. Он је проучавао фотографију за пет минута.
- д. Он је пажљиво/споро/намерно проучавао фотографију.
- ђ. Ако неко стане са проучавањем (фотографије), он јесте проучавао (фотографију).

Глаголски низови попут *учити – проучити – проучавати* показују две модификације у глаголском виду и акционсарту. Наиме, префиксација мења обележје *-циљ* у *+циљ* и несвршени глагол (активност *учити*) претвара у свршени (остварење *проучити*) са додатним значењем потпуног извршења радње. Суфиксација затим неутралише улогу префикса тиме што поновним мењањем истог обележја претвара глаголску ситуацију из остварења у активност *проучавати*. Тако последњи члан низа има додатну одредницу секундарне имперфективности и понаша се као први. Ситуација означена овим глаголом представља се као активност која је трајна или уобичајена (са додатним обележјем *+итеративност*), односно као да се перфективни сегмент неограничено понавља. Како Миливојевић (2007: 402) истиче, њена теличност је у тесној вези са контекстом и често је исказана глаголским комплементом у облику именског објекта, као што је *фотографија* у (4). На то указују и синтаксички тестови у 4(а-ђ). Реченице у 4(а), 4(в) и 4(ђ) показују да је то активност која траје, док оне у 4(б) и 4(г) показују да је у питању трајање сваке појединачне ситуације, а не целокупно понављање. Штавише, додавање прилога као што су *пажљиво/намерно/споро* у 4(д) доказује да *проучавати* није стање. Исти закључци могу се на основу тестова извести за још две изведенице забележене у корпусу, *продужавати се* и *проговарати*. Ове глаголе секундарне имперфективности размотрићемо и у наредном пододељку, пошто анализа еквивалената у преводу пружа додатни увид у њихове специфичности.

Табела 1. представља приказ резултата првог дела истраживања.

Табела 1. Однос глаголског вида и типа глаголске ситуације глагола са префиксом *про-* (приближно у %)

Глаголи	Глаголски вид		Тип глаголске ситуације				
	Перфективни	Имперфективни	Активност	Стање	Остварење	Достигнуће	Семелфактивни глаголи
Основни глаголи	18	82	82	0	0	18	0
Изведени глаголи са префиксом <i>про-</i>	90	10 ⁸	10	0	31	59	0

⁸ Глаголи са обележјем секундарне имперфективности.

3.2. Значења глагола са префиксом *про-* и њихови преводни еквиваленти

Избор погодног преводног еквивалента глагола са префиксом *про-* условљен је модификацијама које овај елемент изазива у споју са основним глаголом. Истраживање потврђује да новонастале изведенице могу да означе: (а) 'делимичну захваћеност ситуацијом са додатном импликацијом *до извесне мере, извесно време, краће време, мало*' (око 10%), (б) 'почетак или настанак неке ситуације' (око 14%) и (в) 'потпуну реализацију тренутне ситуације или ситуације која има одређено трајање' (највећи део корпуса, око 76%). Потешкоћу при класификацији свакако представља полисемија која је карактеристична за ове лексеме због других компоненти њиховог значења, али се она разрешава језичким контекстом, као у (5) и (6):

(5) На тој партитури уписан је зев тимпанисте, [...], изненадна мисао која *проструји*₁ главом фаготисте док издувава последњи ред нота [...]. (РП, 17)⁹

→ In that score, the yawn of the timpanist is noted, [...], the unexpected thought that *rushes through* the mind of the oboist as he plays the last line of notes [...]. (RW, 21)

(6) Довољан је само један поглед којим обухвати у пролазу унутрашњост неког стана, [...], па да Рудијевим жилама *проструји*₂ крв, [...]. (РП, 77)

→ It was enough for him just to cast a glance catching the inside of an apartment, [...], and the blood *began rushing* in Rudi's veins, [...]. (RW, 91)

Глагол *прострујити*_{1,2} употребљен је у значењу метафоричног кретања. Полисемичан је зато што се може уврстити у остварења када значи 'прећи одређену раздаљину' или достигнућа као почетак одређене ситуације ('почети струјити') или потпуна реализација тренутне ситуације ('проћи поред').¹⁰ У примерима (5) и (6) глагол није достигнуће у последњем значењу зато што на синтаксичком плану није праћен предлошко-падежном конструкцијом *поред* + N_{gen}, где се конкретизатором *поред* као контекстуално датим *оријентиром* ближе одређује однос између објекта локализације (*мисао, крв*) и локализатора (*глава, жила*) (ПИПЕР, АНТОНИЋ и др. 2005: 719, 738; МИЛИВОЈЕВИЋ 2017: 600–601). Са друге стране, како је у оба примера њему комплемент именица у инструменталу која описује ентитет на који се пресликава путања кретања, раздвозначавање између првог и другог тумачења је сложеније јер захтева разматрање целокупног језичког контекста, а првенствено лексема које су објекти локализације и апстрактних ентитета њима означених, начина на који се представља метафорично кретање и утицаја осталих структура у реченици на интер-

⁹ Бројевима 1 и 2 у супскрипту означавамо два различита значења глагола.

¹⁰ У трећем значењу глагол има додатну ознаку изведене или секундарне теличности (енгл. *threshold telicity*) (ФОЛИ, ХАРЛИ 2006: 127–128).

претацију датих глагола. Када то узмемо у обзир, можемо закључити да је *прострујити*₁ остварење (потпуна реализација ситуације), а *прострујити*₂ достигнуће (почетак одређене ситуације), што је уочљиво и у различитим преводним еквивалентима (фразним глаголом *rush through* преноси се прво, а катенативном конструкцијом *begin rushing* друго значење полисемичног глагола). Примери (5) и (6) додатно показују да се интерпретација директивног кретања постиже префиксацијом и падежним наставком и да *прострујити* има исте формалне маркере, односно подлеже истим синтаксичким и семантичким ограничењима као када је употребљен у основном значењу (ФОЛИ, ХАРЛИ 2006: 121; МИЛИВОЈЕВИЋ 2017: 602).¹¹

Како је већ поменуто, приликом утврђивања преводне еквиваленције јављају се разлике на семантичком и морфосинтаксичком плану јер се видске опозиције и тип глаголске ситуације мармирају другачије у двама језицима. Реченични парови у корпусу потврђују да преношење префиксацијом формално и значењски измењених глагола у српском захтева употребу различитих синтаксичких конструкција, фразних глагола и глаголских лексема у енглеском. На основу тога могу се за сваку од три значењске групе утврдити обрасци у успостављању еквиваленције у односу на подзначења изведеница.

Делимична захваћеност ситуацијом реализована је само глаголима који су остварења у значењу 'провести извесно или краће време радећи нешто', и то *прошетати*, *промувати се* и *провозати се*. Илуструјемо примерима (7)–(9):

(7) Рекао сам да желим да *прошетамо*. (ПП, 54)

→ I said that I wanted to go for a walk. (RW, 64)

а. Прошетали су неколико минута.

б. *Прошетали су за неколико минута.

(8) Отишли су на Рудијев факултет, *промували се* Одсеком германистике, [...]. (ПП, 88)

→ They went to Rudi's school, *looked around* the German Department, [...]. (RW, 103)

(9) [...] никада неће бити могуће да овакав, какав сада јесам, дођем на станицу, да ме укрцају у воз, да сиђем у Врњачкој бањи, да *се провозам* перивојем, [...]. (ПП, 34)

→ [...] never, I mean never, will it be possible for me like this, as I am today, to go to the station, to be put on the train, to disembark at the Vrnjačka spa, to *ride around* the park, [...]. (RW, 41)

¹¹ Ово потврђују и реченице (а) *Ветар је прострујио улицом* и *оборио све тезге до краја*. (остварење), (б) *Одједном се ваздух усколебао и ветар је прострујио улицом*. (достигнуће, 'почети струјити') и (в) *Ветар је прострујио поред мене* и *наставио улицом*. (достигнуће, 'проћи поред').

Особеност ове класе је у томе што се, за разлику од већине глагола са префиксима који су остварења, они могу јавити уз прилошку одредбу *X минута* а не за *X минута*, као у 7(a–б). Међутим, они се као такви ипак не могу класификовати у остале типове глаголске ситуације зато што поред обележја *+трајање* имају и *+циљ*. Ту је, како Новаков (2005: 76, 79) истиче, реч о субкатегоризацији везаној за основни глагол коју он задржава и након префиксације, а која утиче на синтаксичко понашање изведеног у реченицама попут 7(a). Исто важи за глаголске лексеме *промувати се* и *провозати се* у (8) и (9), које додатно потврђују горенаведене закључке о слагању префикса *про-* и наставка за инструментал у именицама којима се означава путања кретања.

Анализа енглеских реченица показује да се делимична захваћеност ситуацијом преноси синтаксичком конструкцијом глагол + предлошка фраза у (7) (*go for a walk*) и фразним или основним глаголом са предлогом *around* у (8) и (9) (*look around, ride around*). Предлошка фраза и предлог *around* могу да означе кретање које краће траје, без посебног правца или за уживање, па индиректно преносе додатне импликације у значењу српских глагола. Није забележена ниједна комбинација са прилошким одредбама за начин или количину које су очекивани еквиваленти ових изведеница (НОВАКОВ 2005: 96), али пошто су пронађена само три примера био би неопходан знатно обимнији корпус да бисмо утврдили који се све конституенти додају енглеском глаголу како би се превело дато подзначење префиксираних српских глагола.

Друга значењска класа, почетак или настанак неке ситуације, реализује се достигнућима у које, поред *прострујити*₂ у (6), спадају и *пропити се* (у смислу стицања особине), *прогледати* и *проговорити* у (10)–(12):

(10) Када га је после годину дана напустила, он *се пропио*. (РП, 52)

→ When she left him after a year he *became an alcoholic*. (RW, 62)

(11) Када је неким чудом *прогледао*, свет је већ имао отисак у његовој свести. (РП, 62)

→ When by some miracle he *got his sight back*, the world had already made an impression on his consciousness. (RW, 74)

(12) [...], суфлер који нема храбрости да изађе из склоништа, да се попне на позорницу и пусти глас, да *проговори* из себе самог. (РП, 247)

а. Говорио је пет минута.

б. Проговорио је за пет минута.

в. *Он сада проговори.

г. Он проговори само када је то апсолутно неопходно.

→ [...], a theater prompter who lacked the courage to come out of his hideout, to climb on to the stage and let out his voice, to *speak out* from his very self. (RW, 294)

- д. He spoke for 5 minutes.
 ђ. He spoke out in 5 minutes.
 е. He is speaking out now.

Као и за прву групу, преводни еквиваленти ових глагола су синтаксичке конструкције, али је разлика у формалном типу. У примеру (6) то је катенативна конструкција *begin* + глагол у садашњем партиципу (*begin rushing*), а у (10) и (11) комбинација основног/фразног глагола и именице (*become an alcoholic, get one's sight back*). Датим глаголским комплементима на адекватан начин се преносе значењске модификације у изведеним лексемама.

Са друге стране, употреба само фразног глагола у последњем примеру (*speak out*) захтева пажњу зато што илуструје сличност између појединих енглеских партикула, попут *out, up, off, away, down* и *through*, и перфективних префикса. Наиме, испитивањем везе ових партикула са глаголским видом и акционсартом у претходним истраживањима (НОВАКОВ 2005; МИЛИВОЈЕВИЋ 2007) потврђено је да, осим што утичу на општу семантику основног глагола, оне су и маркери глаголске ситуације јер његовим категоријалним обележјима додају +*циљ*. Тако у (12) *out* претвара активност *speak* у достигнуће *speak out* на исти начин на који *про-* мења активност *говорити* у достигнуће *проговорити*. Синтаксички тестови у 12(а–б) и 12(д–ђ) показују да се српски префиксирани глагол понаша као његов енглески фразни еквивалент. Међутим, разлика између теличних партикула и префикса је у томе што партикуле не маркирају глаголски вид те се могу комбиновати и са имперфективношћу. Зато се *out* јавља уз прогресивни глаголски облик у 12(е). Неграматичност 12(в), пак, проистиче из чињенице да у српском језику перфективни глаголи, па самим тим и они изведени префиксацијом, не могу да искажу апсолутну садашњост (основни облик презента). Једино се могу употребити у значењу релативне садашњости (радња која се обично понавља или у историјском презенту), уз одређени временски додатак као у 12(г) да би реченица била потпуно прихватљива (МРАЗОВИЋ, ВУКАДИНОВИЋ 2009: 143–144, 147–148).

Глаголи који означавају потпуну реализацију ситуације (тренутне или са одређеним трајањем) преводе се двама језичким средствима: (а) фразним глаголима или (б) глаголским лексемама. Илуструјемо примерима (13)–(21):

- (13) Минут касније, зелени сигнал *пропустио* је воз у смеру Ниша. (ПП, 10)
 → A minute later, the green signal *sent* the train *off* in the direction of Niš. (RW, 13)
 (14) [...], он не може себи дозволити да се зароби у малој причи која би га *прогутала*. (ПП, 162)
 → [...], he could not allow himself to be imprisoned in a small story that might *swallow* him *up*. (RW, 192)

- (15) *Пробудио сам се рано, и не палећи светло, нечујно изашао из собе.* (ПП, 35–36)
 → I *woke up* early and, not turning on the light, slipped silently from the room. (RW, 43)
- (16) У једној од хотелских књига за годину 1949. *пронашли смо његово име, [...].* (ПП, 38)
 → In one of the hotel books from 1949 we *found* his name, [...]. (RW, 45)
- (17) Ни каиш не могу да *протурим* кроз алку, а да се сав не упетљам. (ПП, 9)
 → I can't even *thread* my belt through the buckle without getting it all tangled up. (RW, 11)
- (18) [...] авантуром пловидбе огромним подрумом, што је за оца представљало већи изазов него *проћи* Панамским каналом, [...]. (ПП, 24)
 → [...] the adventure of sailing around the huge cellar, which presented my father with a greater challenge than *passing through* the Panama Canal [...]. (RW, 29)
- (19) Новац можете за једну ноћ *прокоцкати*. (ПП, 241)
 → You can *gamble away* your money in one evening. (RW, 287)
- (20) Видео је малу, приземну зграду станице, једва успео да *прочита* назив места на табли исписан ћирилицом и латиницом, [...]. (ПП, 10)
 → He saw the little, one-storey building of the station, barely managing to *read* the name of the place on the sign written in the Latin and Cyrillic alphabets, [...]. (RW, 13)
- (21) Он је од оних људи који верују да је за писање најважније да се *проживи* узбудљив живот. (ПП, 176)
 → He's one of those people who believe that the most important part of writing is to *live* an exciting life. (RW, 209)

Достигнућа у значењу реализације тренутне ситуације обично се преносе фразним глаголима, као што су *send off* (13), *swallow up* (14) и *wake up* (15), управо због поменуте теличне природе ових партикула. Глаголске лексеме су присутне само као еквиваленти изведеница чији су и основни глаголи достигнућа (*наћи* – *пронаћи* → *find* у (16) и *турити* – *протурити* → *thread* у (17)). Међутим, пример (17) је вредан пажње зато што показује и везу између предлога *кроз* и префикса *про-* у конструкцијама директивног кретања. Предлог је овде у функцији оријентира између објекта локализације (*каиш*) и локализатора (*алка*), те се његовом комбинацијом са префиксом лексикализује путања кретања. Предлошко-падежна конструкција *кроз* + N_{acc} стога има исто значење као именица у инструменталу у примерима (5), (6), (8) и (9). Зато се може закључити да *кроз*, *про-* и падежни наставак за инструментал чине групу језичких средстава којима се једнако могу кодирати и конкретизовати одређени просторни односи у ванјезичкој стварности.¹²

¹² У вези са овим је занимљива поставка Н. Миливојевић (2017: 604) да предлози, префикси и падежни наставци у српском спадају у класу С ревидиране Талмијеве типологије, односно у тзв. *сателите* као елементе конструкције којима се кодира нека компонента догађаја кретања.

Штавише, чињеница да предлог *through* у енглеској реченици испољава исте семантичке и синтаксичке карактеристике као његов српски парњак наводи на додатни закључак да се у појединим различитим језицима кретање концептуално представља на истоветан начин.

Остварења у значењу потпуног реализовања ситуације која траје преводе се подједнако фразним глаголима и глаголским лексемама, што потврђују *pass through* (18), *gamble away* (19), *read* (20) и *live* (21). У примеру (18) уочава се још једном разлика између енглеских партикула и српских префикса у (не)могућности комбиновања са имперфективним видом (*проћи* → *passing through*). Такође, енглеске реченице показују да од језичког контекста, а првенствено директног објекта, зависи да ли ће глаголска лексема у клаузи бити класификована као активност или остварење/достигнуће. Тако се глагол и његов еквивалент у (20) подударују у типу глаголске ситуације зато што се додавањем спецификоване именице као директног објекта активност *read* претвара у остварење *read*. Међутим, да су у превођењу неминовна разилажења на значењском плану илуструје глагол *live* у (21), који остаје активност и уз именичку фразу *an exciting life* у функцији објекта. Ово се може потврдити синтаксичким тестовима у 22(а–д):

(22)

- а. *How long did it take to live (an exciting life)?
- б. How long did he live (an exciting life)?
- в. *He lived (an exciting life) in 5 years.
- г. He lived (an exciting life) for 5 years.
- д. If he stops living (an exciting life), he did live (an exciting life).

На крају је потребно размотрити и преводне еквиваленте глагола који имају додатну одредницу секундарне имперфективности. Илуструјемо следећим примерима:

(23) Бруно ћути, [...], дуго *проучава* фотографију, а онда мајсторски, [...], утискује жељени израз. (ПП, 251)

→ Bruno was silent, [...], *studying* the photograph for a long time, and then masterfully, [...], he pressed out the desired expression on the face. (RW, 298–299)

(24) Време је да кренем. А нисам кретао, и то *се продужавало*. (ПП, 22)

→ It was time for me to go. But I wouldn't leave, and things would *carry on*. (RW, 27)

(25) Мучна прича се завршава у часу када последњи власник замка – [...] – одједном *проговара* из угла спаваће собе чувара музеја, [...]. (ПП, 228)

→ The tortuous tale came to a close at the moment when the last owner of the castle – [...] – suddenly *speaks out* from the corner of the museum custodian's bedroom, [...]. (RW, 272)

Иако су три глагола преведена на различите начине у датим реченицама, могу се уочити одређене правилности. У примеру (23) активност *проучавати* у имперфективном виду и глаголска лексема у садашњем партиципу

studying подударaju се како у акционсарту тако и глаголском виду. У (24) партикула *on* не мења дистинктивна обележја основног глагола као што то раде теличне партикуле, већ само означава додатно трајање представљене активности. Због тога се *продужавати* у претериту може превести комбинацијом модала *would* и фразног *carry on*. Међутим, последњи пример (25) је нарочито битан јер илуструје везу између секундарне имперфективности, теличних партикула и историјског или приповедачког презента у превођењу. Наиме, као и перфективни глагол *проговорити*, имперфективни *проговарати* може се користити у историјском презенту (када је у питању препричавање прича или описивање прошлих, историјских догађаја) зато што је то карактеристика глагола оба типа у српском (МРАЗОВИЋ, ВУКАДИНОВИЋ 2009: 148). Пошто се у енглеском језику презент индикатива такође употребљава у функцији претерита у овом значењу (ЂОРЂЕВИЋ 2007: 336), а теличне партикуле се комбинују подједнако са перфективним и имперфективним видом, исти фразни глагол (*speak out*) може бити преводни еквивалент префиксираним глаголу, са или без накнадне суфиксације и неvezано за тип глаголске ситуације (уп. пример (12) *проговорити* → *speak out*).

Табела 2. представља приказ резултата другог дела истраживања.

Табела 2. Глаголи са префиксом *про-* и њихови преводни еквиваленти (приближно у %)

Значења глагола са префиксом <i>про-</i>	Преводни еквиваленти						Укупно
	Глагол + предлошка фраза	Основни глагол + предлог / Фразни глагол	Катенативна конструкција	Основни глагол/Фразни глагол + именица	Фразни глагол	Глаголска лексема	
'делимична захваћеност ситуацијом са додатном импликацијом до извесне мере, извесно време, краће време, мало'	3	7	0	0	0	0	10
'почетак или настанак неке ситуације'	0	0	3	11	0	0	14
'потпуна реализација тренутне ситуације или ситуације која има одређено трајање'	0	0	0	0	57	19	76

4. Закључна разматрања

Ово истраживање је имало за циљ да испита основне карактеристике глагола са префиксом *про-* и утицај који дати елемент има на основни глагол на граматичком и лексичком плану у погледу аспектуалности и акционсарта, као и на избор погодног преводног еквивалента.

Потврђено је да се префиксацијом маркира перфективни вид и мења тип глаголске ситуације из активности у остварења или достигнућа, док код достигнућа нема промене. Изведени глаголски облици се даље могу модификовати суфиксацијом која неутралише деловање префикса и уноси обележје секундарне имперфективности. При превођењу реченичних контекстуализација датих глагола користе се различите синтаксичке конструкције, фразни глаголи и глаголске лексеме. Избор језичког средства којим се у енглеском језику преноси значењски и формални лик српске изведенице зависи од класе којој она припада на основу дистинктивних обележја глаголске ситуације. Потврђена је сличност између теличних партикула и префикса *про-* у маркирању перфективности. Са друге стране, како се њихова разлика испољава у могућности само првог елемента да маркира имперфективност, фразним глаголима се могу преводити и изведенице настале суфиксацијом перфективних глагола.

Међу посматраним лексемама посебно се издвајају оне које карактерише полисемија и које граде конструкције директивног кретања. У вези са тим, уочена је веза префикса *про-* са предлозима *кроз* и *поред* као конкретизаторима просторног односа и падежним наставком за инструментал у значењу путање кретања у датим конструкцијама. Пошто је корпус у студији ограничен, било би неопходно ове прелиминарне закључке проверити на већем броју реченичних парова из превода књижевних дела на савременом српском језику. Будућа лингвистичка истраживања требало би фокусирати на потпуније описивање овог префикса у погледу језичких елемената са којима се комбинује у клаузи, те расветљавање изражене полисемије и бројних модификација у значењу изведених глагола, да би се потом утврдило и како дати фактори условљавају њихово превођење. Тако стечени увиди допринели би подробнијем разумевању комплексне мреже односа глаголског вида и типа глаголске ситуације у двама језичким системима.

Цитирана литература

- БАБИЋ 2002: Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. –3., poboljšano izd. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umetnosti – Nakladni zavod Globus, 2002.
- БАХ 1982: Bache, Carl. „Aspect and aktionsart: Towards a semantic distinction“. *Journal of Linguistics* 18 (1982): 57–72.
- БАХ 1997: Bache, Carl. *The Study of Aspect, Tense, and Action: Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories*. –2nd, revised ed. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1997.

- БИНИК 1991: Binnick, Robert I. *Time and the Verb: A Guide to Tense and Aspect*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1991.
- ВЕНДЛЕР 1967: Vendler, Zeno. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1967.
- ГЛОЂОВИЋ 2016: Глођовић, Аница. „Нека запажања о префиксима у српском језику“. *Српски језик XXI* (2016): 325–341.
- ГРИЦКАТ 1966: Грицкат, Ирена. „Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа)“. *Јужнословенски филолог XXVII*, 1–2 (1966–1967): 185–223.
- ДАЛ 1985: Dahl, Östen. *Tense and Aspect Systems*. Oxford – New York: Basil Blackwell, 1985.
- ЂОРЂЕВИЋ 2004: Ђорђевић, Radmila. *Uvod u kontrastiranje jezika*. – 6. izd. Beograd: Filološki fakultet, 2004.
- ЂОРЂЕВИЋ 2007: Ђорђевић, Radmila. *Gramatika engleskog jezika*. – 4. izd. Beograd: Čigoja štampa, 2007.
- КЛАЈН 2002: Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*. Први део: Слагање и префиксација. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ, Нови Сад; Матица српска, 2002.
- КОМРИ 1976: Comrie, Bernard. *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- ЛЕВИН 1993: Levin, Beth. *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1993.
- МИЛИВОЈЕВИЋ 2007: Milivojević, Nataša. „Telične partikule u engleskom i perfektivni prefiksi u srpskom jeziku – glagolski vid ili tip glagolske situacije?“. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XXXII* (2007): 397–407.
- МИЛИВОЈЕВИЋ 2017: Миливојевић, Наташа Р. „О структури и класификација конструкција директивног кретања са глаголима стварања звука у српском језику“. *Српски језик XXII* (2017): 587–608.
- МРАЗОВИЋ, ВУКАДИНОВИЋ 2009: Mrzović, Pavica i Zora Vukadinović. *Gramatika srpskog jezika za strance*. – 2. prerađeno i dopunjeno izd. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stanojevića, 2009.
- НОВАКОВ 2005: Novakov, Predrag. *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura, 2005.
- НОВАКОВ 2016: Novakov, Predrag. „Granice značenja: glagolska semantika i glagolski vid“. У Мишић Илић, Биљана и Весна Лопчић (ur.), *Jezik, književnost, značenje: Jezička istraživanja* (31–41). Niš: Filozofski fakultet, 2016.
- ПИПЕР, АНТОНИЋ и др. 2005: Пипер, Предраг и Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига, Нови Сад; Матица српска, 2005.
- ПОПОВИЋ 2007: Поповић, Људмила. „Когнитивни приступ опису категорије

- акционалности у словенским језицима“. *Научни скуп слависта у Вукове дане* 36, 1 (2007): 37–51.
- РИЂАНОВИЋ 1976: Riđanović, Midhat. *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*. Cambridge, MASS: Slavica, 1976.
- СИМИЋ 2016: Симић, Радоје Д. „Вид и/или аспект – лексичкосемантичка(/е) и/или обличкосемантичка(/е) категорија(/е)?“. *ЛИК: Литература и култура* 2, 3 (2016): 45–96.
- ФОЛИ, ХАРЛИ 2006: Folli, Raffaella and Heidi Harley. “On the licensing of causatives of directed motion: Waltzing Matilda all over”. *Studia Linguistica* 60, 2 (2003): 121–155.
- ХОПЕР 1982: Hopper, Paul J. (ed.). *Tense-Aspect: Between Semantics & Pragmatics*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1982.

Извори

- ПП: Velikić, Dragan. *Ruski prozor: Roman-omnibus*. Beograd: Stubovi kulture, 2009.
- RW: Velikić, Dragan. *The Russian Window: A Novel-Omnibus*. Translated by Randall A. Major. Belgrade: Geopolitika, 2010.

Milica S. Bacić

SERBIAN VERBS WITH THE PREFIX *PRO-* AND THEIR ENGLISH TRANSLATION EQUIVALENTS

Summary

The paper analyses verbs with the prefix *pro-* in Serbian and their translation equivalents in English. The contrastive research presented is aimed at examining the influence of prefixation on the changes in aspect and Aktionsart and establishing translation equivalents depending on the meaning of the derived verbs and grammatical and lexical marking of the two categories. Basing our findings on quantitative and qualitative analysis, we confirm that prefixation marks the perfective aspect and changes Aktionsart, creating accomplishments or achievements from activities, as well as that suffixation of prefixed verbs adds the feature of secondary imperfectivity. Different syntactic constructions, phrasal verbs and verbal lexemes are used in translating the sentential contextualisations of the prefixed verbs. We specifically examine those verbs which are characterised by polysemy and are used in constructions of directed motion with certain case-marked prepositional phrases in Serbian. Likewise, we observe the connection between secondary imperfectivity, telic particles and

Historical Present in translation. The results of the research conclusively confirm that there is a complex network of relations between aspect and Aktionsart in the two language systems.

Keywords: prefixation, aspect, Aktionsart, Serbian, English, translation studies